

SECOLUL 20 – NR. 6-7-8/1997

NUMĂR DEDICAT ORAȘULUI BUCUREȘTI

Liana Ivan Ghilia

Puține subiecte sunt, pentru bucureștenii din naștere ori din convingere, mai importante decât cele privitoare la chiar orașul București. *Dilema* (în sensul jurnalistic al termenului) bucureștenilor - dar și a restului omenirii care-a trecut vreodată prin București - se poate exprima parafrazându-l pe Montesquieu: *comment peut-on etre Bucarestan?* Chestiunea este abordată de prestigioasa publicație *Secolul 20*, ale cărei numere 6-7-8 atrag atenția - printr-o suită diversificată de texte menite să schițeze fațete bucureștene suficient de schimbătoare ca să se răsfrângă mereu altfel, neașteptat și totodată familiar, în inteligența diversilor observatori - asupra importanței pe care o ocupă urbea de pe malurile Dâmboviței pe harta subiectivității noastre.

Există atâtea orașe - demonstra scriitorul Italo Calvino - câți orașeni atenți se perindă prin ele; există - în cazul nostru - atâtea București câte conștiințe îl străbat (asumându-și-l).

Înainte de toate, București este un substantiv propriu cu număr ambiguu - plural-unic sau singular-multiplu - care obligă la impresii interogativ-polarizate: comun sau aparte? concentrat sau dezagregat? Unicitatea-unitate a Bucureștiului provine - o constată mulți din cei care i-au schițat atmosfera - din tensiunea centripetă a locului. Apoi, spațiul Bucureștilor are un fel special de a anula liniaritatea timpului, suspendat fiind între sinecdotica realităților și reperelor „axiomatice” ale unui trecut idealizat, recuperat - prin forța memoriei - și situat dincolo de „pierderi”, în aria „dezideratelor”, căci trecut și viitor sunt biunivoce, reciproc relative: înaintările Bucureștilor par a fi mereu retrospectiv-comemorative, un fel de a conjuga, cu obstinație, viitorul la timpul trecut.

Capitala „târzie” a Țării Românești, resimțită adesea ca „*oraș al vizaviurilor contrastante*”, * își întregeste prezențele prin absențe, compensatoriu, și, paradoxal, lipsurile prin existente, într-un raport de plinuri și goluri desfășurat pe fundalul unui hedonism jovial subiacent „convivialismului” remarcat de Mihai Zamfir ** și recognoscibil în variate sintagme, de-a lungul volumului (Ștefan Augustin Doinaș: „*ritual al comuniunii*”, la pag. 6; Mihai Zamfir: „*convivium greu de întâlnit aiurea*”, la pag. 58; Magda Cărneci: „*comuniune nemărginită*”, (p. 139); Sanda Voiculescu: „*spațiu de agregare*”; Paul Morand: „*loc de întâlnire*”, (la pag. 228); Augustin Ioan: „*spațiu antiprivat*”, (la pag. 273 etc.), convivialism înflorit în locuri caracteristice: cafeneaua („*loc prin excelență convivial, templu laic al prieteniei*” (Mihai Zamfir, pag. 58), localul, parohia „*comunitatea de blocuri*” (Monica Pillat), coada, centrul, mahalaua ș.a.m.d.

Orizontul „*dezamărginit*” al satului (pomenit în *Editorial*, de Ștefan Augustin Doinaș), București - Orașul - îi opune îngustimea teritorială ce obligă concentratul

* Cezar Paul Bădescu p. 69.

** Mihai Zamfir, *Mituri ale orașului*, p. 58.

social la o civilizație implozivă, efervescentă, atractivă prin perspectiva realizării ființiale promise a împlinirii de sine – făgăduială problematică, atâta vreme cât de la „sublimul” amalgamului de conștiințe la deruta identitară, pasul e periculos de mic.***

Semnatarii volumului, comentatori profesional-subiectivi ai esențialității bucureștene, surprind (implicit și explicit) pulsația antinomică atracție/dezamăgire exercitată de București, sursă probabilă a sentimentului cioranian (declarat, la propoziții largite, de autorul *Schimbării la față a României*) de dragoste-ură (Neagu Djuvara, *Amintiri din anii '20, impresii din anii '90*).

București ne apare ca loc al afectivității ridicate și al unui patetism de speță barocă: patetice sunt Casa Poporului („cea mai mare clădire din lume, după Pentagon”, conform lui Șerban Cantacuzino în articolul *Două orașe distincte*, pag. 13); bulevardul Victoria Socialismului („care nu duce nicăieri”); epitafurile (kitsch-uri funerare menționate de Cezar Paul Bădescu) și graffitiurile (kitschuri comunicaționale, mesaje ale unei facțiuni comunitare în larvaritate cronică, observate de Delia Verdeș). Patetice sunt investigațiile etno-urbane ale cercetătorilor francezi și români (narate de d-na Irina Nicolau) respinși de „subiecții” bucureșteni (deviați de la normele tradiționale ospitalități valahe, din pricina prea deselor atentate la viața privată prin intruziuni curiozității recurente și agresive a diverșilor securiști, sectoriști, anchetatori, informatori, turnători, responsabili de stradă, supraveghetori, inspectori, vecini, colegi); patetice sunt secvențele cutremurului din 1977, demolările, „mizeria apocaliptică”, „infernul ăsta” (Mircea Cărtărescu, pag. 90), cozile, foamea programată (ce a alterat omenia bipezilor coborându-i, pe scala animalității, în vreme ce patrupeze canice - victime ale cataclismelor sociale - ni se înfățișează spiritualizate prin suferință, ca într-o memorabilă secvență povestită de d-na Monica Pillat, secvență literară ca o reflectare în oglindă a unei tulburătoare picturi din ciclul *Regele nebun*, de Corneliu Baba); patetică e goana după amintiri, după relicve, după reprezentativitate.

Construcția volumului se sprijină pe soliditatea de concepție și informație a câtorva materiale - compendiul de istorie bucureșteană datorat lui Șerban Cantacuzino, *Mituri ale orașului* de Mihai Zamfir, *După Armagedon* de Augustin Ioan, *Centru și periferie* de Solomon Marcus, *Orient/Occident* de Radu Drăgan, *Parohia, spațiu de agregare religioasă* de Sanda Voiculescu, *O cercetare grafitică* de Delia Verdeș, – între care se inserează lucrări de diferite niveluri, selecționerii articolelor mizând, probabil, tocmai pe asimetriile expresive ale unor tipuri de analitisme: sentimental-antinomic (gen prezent-trecut/trecut-prezent á la Ionesco, precum în nostalgicele *Amintiri din anii '20, impresii din anii '90* de Neagu Djuvara, *Cu două lentile gemene* de Alfred Kaufmann, *Străzile au amintiri* de Mircea Alexandrescu, reconstituirea localului Mon Jardin, de pe timpul când “populația” bucureșteană era o omenire de oameni rememorată de Jonny Răducanu, variațiunile pe teme olfactive ale Magdei Cârneli); moralizator-estetizant (Teodor Baconski); poetic-autobiografic (Mircea Cărtărescu); compilativ (articolul despre Art déco) și altele.

Traumele epocii revolute – ce marchează majoritatea scrierilor - își găsesc aproape unanim simbolul în monstroasa Casă a Poporului, produsul coșmareicului „cuplu dictatorial care a ținut să-și ridice labirintul dedalic (...) - memento împotriva

*** Ștefan Augustin Doinaș, în *Editorial*, p. 8, semnalează „revărsarea monstroasă a fluviului inform și bolborositor de indivizi bipezi care nu se mai deosebeau între ei.”

lipsei de măsură și a grotescului” (Șerban Cantacuzino, pag. 8), climax arhitectural al calamităților abătute asupra Bucureștiului. Discuția asupra Centrului Civic se poartă între polul pozitiv al aprecierilor unui „*stil pe care mulți occidentali l-au perceput ca fiind unul modernist, de ultimă oră și foarte la modă*” (Șerban Cantacuzino, pag. 16) și cel negativ, teoretizat de Mariana Celac pentru care problema „*stilului*” este cât se poate de clară, dacă unii mai stau în cumpănă, căutând valoarea surrogatului, rătăciți între imaginile unor perversiuni estetice uluitoare prin bizaria incongruențelor elementale și compoziționale, d-na Celac atrage atenția, tranșant: „*compoziția cu operațiile urbanismelor imperiale de la începutul secolului, cu planurile lui Speer pentru Berlin sau cu EUR-ul mussolinian nu poate fi susținută. Modelele pentru discursul arhitectural al Casei trebuie căutate în altă parte, anume în clasa opțiunilor lui Marcos, Bocassa, Kim III Sung, elementele de stil, de referință istorică, chiar de pedagogie doctrinară sau de mesaj național sunt culese la întâmplare și interpretate în manieră de Disneyland.*” (pag. 266) „*Iar dacă ne gândim la ruina unor destine omenești, la dezmbarea orașului, la pierderea reperelor sale simbolice, esențiale pentru compoziția și demnitatea sa urbană, la economia exangvinată, carnavalul arhitectural al Centrului Civic ni se arată ca nimic altceva decât o petrecere macabră.*” Tonul celor de mai sus concordă cu al arhitectului Augustin Ioan, care vede Bucureștiul, strivit de Centrul Civic, ca pe „*un oraș delabrat, odinioară viu, peste care a fost placată mecanic o scenografie - modelul nord-coreean de Ierusalim ceresc.*” (pag. 268). Rezultatul: un „*Disneyland comunist*”, pentru remedierea căruia arhitectul citat propune o conversie de imagine, anularea sacrosanctei Aparențe comuniste, printr-o distorsiune corectoare, „*imaginea de carnaval a unui Bucureștii (...) cu Luna Parks în Piața Unirii (...), coloane roșii, capiteli transformate în reclame (...), joc, entertainment, advertising.*” (pag. 268) – redimensionare la ridicol a simulacrului de solemnitate.

Demagogia „egalitarismului” bucureștean își are concretizarea arhitecturală în promiscuitatea locuirii, „*idealul regimului fiind, peste tot și în toate, cazarma*” (G.M.Cantacuzino, apud. Augustin Ioan, pag. 274). Rezultatul peisagistic este dezolant: „*fațade ce nu îngăduie diferențierea: înlăuntrul unui discurs ubicuu, ele se continuă una pe cealaltă și se infectează reciproc.*” (Augustin Ioan, pag. 275).

D-na Irina Nicolau încă mai descoperă -cu perseverența și fantezia etnologului, ce irigă banalitatea cazuisticii cotidiene, scoțând la iveală fenomene apte a fi teoretizate – fosile ale misterului alterității domestice de odinioară - „*casa din fața casei*” - și reminiscențe arhitectonice ante-totalitare, dintr-un București pierdut, dar niciodată uitat. În prea multe cazuri, însă, „*casei din fața casei*” i-a luat locul „*pustiul de beton din față*” (Monica Pillat, pag. 93), oribilul beton restrictiv, mort, materie în tiparele căreia să se stingă - fizic, intelectual, spiritual – „omul nou”, bucureștean și nu numai. Cartierul - peisajul citadin prin excelență - oferă imagini cu evidență încărcătură simbolică: „*zidurile blocurilor vecine și în față un teren viran, unde la început se aruncau gunoaiile și se tăiau pui și găinile. Mi-a rămas în minte*” – consemnează Monica Pillat la pag. 91 - „*zbaterea păsărilor albe, fără cap, pe pământul cenușiu, acoperit cu deșeuri.*”

Depart de a fi ameliorat ambianța, arhitectura post-decembristă asfixiază privirile cu „*novatorisme*” sesizate Ironic de Teodor Baconski: „*emblematica Apusului (...) ilustrată prin evoluția finisajelor și a materialelor de construcție, dar inept corcită sub presiunea comanditarilor parveniți*” (pag. 63), făcea din București

un „Purgatoriu al infracțiunilor urbanistice, al gafelor edilitare (...) sinteză imponderabilă a atâtor durate și stiluri”.

Nu lipsesc, din revista *Secolul 20*, impresiile străinilor, doritori să descopere valențe expresive în aspectul tern al locurilor. Sesizând „ochii stinși ai bucureștilor”, Gregor von Rezzori notează (la pag. 261 – 262): „românii sunt mari maeștri în înjurături” (neputința de acțiune convertită în violența verbală). Dominanția de mediu este, pentru Rezzori, „aerul arbitrarului desfrânat al terorii” (pag. 261). Deloc măgulitor. Pentru Max Blaeulich - comentează traducătorul, Alex Barner, - „Bucureștiul devine o capitală a absurdului” (pag. 244). Hans Magnus Enzensberger scrie despre bucureșteni ca despre „artiști ai foamei” (pag. 245), în estul sălbatic. “Cea mai interesantă caracterizare rămâne, totuși, cea a lui Paul Morand: „Mai mult decât o capitală, Bucureștiul este un loc de înlânire. Este o piață publică.” (pag. 228) „Lecția pe care ne-o oferă Bucureștiul nu este una de artă, ci una de viață, te învață cum să te adaptezi la tot, chiar la imposibil.” (pag. 229) „Capitală: a unui pământ tragic, unde totul sfârșește adeseori comic. Sau: Bucureștiul, oraș al bârfei.” (pag. 229).

Lângă reprezentări edulcorate ale unui București de uz personal, inventat să se conformeze dispozițiilor sentimentale (*Casa ființei mele* de Ioana Pârvulescu), volumul conține aprecieri severe. Pentru Mihai Zamfir, imaginea orașului apare neretușată: „Bucureștii nu sunt un oraș spectaculos; oraș fără pană, fără blazon, fără monumente-emblemă (...) Și totuși (...) în acest decor deprimat, oamenii și-au găsit (...) soluții pentru evitarea individuală a neantului.” (pag. 57) “Poate că unica justificare a Bucureștilor concreți va ajunge, peste nu multă vreme, marea literatură produsă de insignifiatul oraș.” (pag. 60) Șansa de salvare a prestigiului bucureștean este, în ultimă instanță – conform lui Mihai Zamfir – cultura. În cadrul ei - și numai astfel - Capitala se înscrie în registrul normalității recuperate, al spiritualității sănătoase (caracteristice marilor metropole), al creativității ce face din oricare oraș important propriul său centru viu, hrănit de valorile speciale ale locului. Pentru Mircea Cărtărescu, ieșirea din abisul mahalalei se face exemplar prin lumina bibliotecii.

„Ceea ce credem că am fost (deși nu prea e sigur) se combină cu convingerea că suntem „diferiți” (ceea ce e și mai puțin sigur încă) și cu dorința de a fi “ca toată lumea (de fapt, ca o anume parte a ei)” – rezuma, cu umor, Radu Drăgan (pag. 144–145). Problema acută a bucureștenilor este, la urma urmei, una identitară, fie că e vorba de căutări ale reprezentivității arhitecturale, de disperarea în fața Urâtului invadator, de revolta contra alterărilor urbane, de tragedia deportărilor locative, sau a flagelurilor seismice, de panseurile de eșapament ce mutilează ziduri (ca într-o permanentă război față de însăși hidoșenia și inexpressivitatea în care aceste ziduri vrăjmașe arestează privirile), de importul fără discernământ al „formelor fără fond. „Atracția pe care orașul a exercitat-o asupra mea” – mărturisește Ștefan Augustin Doinaș, în *Editorial*, p. 6 – are o motivație culturală. Cultura reabilitează și obiectivează existența bucureșteană anulând orice dezechilibrul al geografiei civilizației, spulberând obsesia marginalității. Din acest punct de vedere, textul lui Solomon Marcus, *Centru și periferie*, este fundamental ca taumatologie pentru vestitul complex bucureștean (și românesc) al periferiei, căci în cultură, ca și în domeniul comunicațional, „lumea tinde să aibă un centru peste tot și nicăieri” (p. 249), mai exact nu „nicăieri”, ci peste tot unde orizontalitatea lumii e străpunsă de câte un ax de verticalitate - independentă, creativă, - de câte o prezență a inteligenței libere.

Într-un oraș în care, prea frecvent, viețile oamenilor sunt marcate de vieților caselor (și doar arareori invers, semn nu doar că „oamenii sunt sub vremi“, ci, mai rău, că oamenii sunt dominați de obiecte), iar istoria citadină se consumă între vânzări, cumpărări, bombardamente, cutremure, naționalizări, demolări, evacuări, generând o adevărată (azi) isterie locativă a sărăciei sălbătice, cu o vagă perspectivă de seninătate în refacerea (reconstruirea) monumentelor amputate simțite încă vii, imperativul ar fi contrazicerea prin fapte a lui Le Corbusier, care afirma: „*pe aici, arhitectura, ca și viața, nu e luată în serios*” (p. 124). Arhitectura, ca și viața, să fie, de-acum încolo, luate în serios, sub semnul unui „ieri“ neîmplinit, absorbit în prezentul ce ezită să-și asume momentul, amânându-și încontinuu împlinirile: „*Poate în filmul de mâine*”, vorba lui Mircea Alexandrescu (p. 102).